

INLEIDING IN DIACONIE

Situering

Dit materiaal leert u over de betekenis van diaconie, met name over de bijbelse achtergronden. U krijgt veel interessante achtergrondinformatie. Het is vooral bedoeld voor mensen die zich écht willen verdiepen in wat diaconie en bijbel c.q. geloof met elkaar te maken hebben.

Opzet

1. Inzicht in de persoon met relatie tot diaconie
2. De begrippen diaconie, pastoraat en caritas worden verhelderd aan de hand van achtergrondinformatie en verwerkingsvragen.
3. Inzicht in wat de kerntaken en voorwaarden van parochiële diaconie zijn

1. Wat is uw beginsituatie?

Vraag iemand u te interviewen (bijlage 1)

2. Begrippen verhelderen.

De volgende vragen komen aan de orde: Wat is diaconie? Wat is het onderscheid tussen pastoraat en diaconie. Wat is de relatie tussen caritas en diaconie? Vanuit welke visie op parochiële diaconie wordt de bijeenkomst gegeven? (bijlage 2)

- Officiële definitie van diaconie:
“Allerlei manieren waarop groepen van christenen (waaronder parochies) zich solidariseren met mensen in nood en/of helpen bij het oplossen van maatschappelijke problemen”.
- Vaak gehanteerde werkdefinitie van pastoraat:
“Vanuit de plaatselijke geloofsgemeenschap zorg en aandacht geven aan elkaar, gericht op heel de mens met de bedoeling dat mensen zin, troost en bevrijding in hun leven ervaren”.
- Definitie Caritas:
“Het vanuit een christelijke overtuiging gestalte geven aan de opdracht van de Kerk om dienstbaar te zijn aan de samenleving door aandacht te wijden aan de concrete noden en behoeften van personen en groepen en daardoor bij te dragen aan het bevorderen van de sociale rechtvaardigheid”

Verwerkingsvragen

Hoe ziet u deze begrippen, vanuit uw eigen ervaring in het bezoekwerk, vanuit uw eigen overtuiging?

Wat zijn raakvlakken van diaconie en bezoekwerk?

Welke maatschappelijke signalen vangt men op in het bezoekwerk?

Wat gebeurt er met die signalen?

Bijlage 1

Kennismaken

Dit is uw "visitekaart".

Vraag iemand u te interviewen. Nog beter is met een ander die diaconaal geïnteresseerd is. U vult de antwoorden van uw gesprekspartner in op zijn of haar visitekaartje. U heeft per persoon tien minuten de tijd.

Na afloop licht de interviewer het visitekaartje van de geïnterviewde toe.

VISITEKAART VAN (naam):

WOONPLAATS:

ACTIVITEITEN IN DE PAROCHIE:

ANDERE ACTIVITEITEN:

BIJ DIACONIE DENK IK AAN:

Bijlage 2

Wat is diaconie?

A. "werkwoorden".

Vaak genoemde werkwoorden van diaconie zijn:

luisteren,
ruimte scheppen,
helpen,
levensmoed geven, opkomen voor gerechtigheid.

Vraag: welke andere werkwoorden zijn voor u van toepassing op diaconie? Waarom?

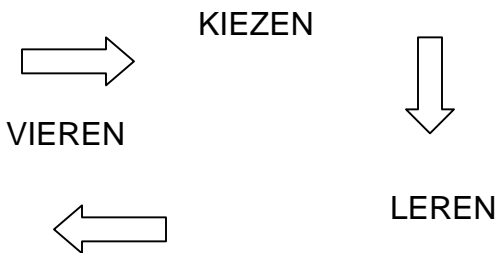
B. Diaconie.

Eerst wat toelichting op het uitgangspunt. Vanuit welke visie op kerk kan diaconie worden gedefinieerd? Waar richt je je op met parochiële diaconie? Waar liggen de wortels?

Allereerst is het van belang het uitgangspunt van diaconie aan te geven: het gaat om een diaconale parochie, een diaconale geloofsgemeenschap. Diaconie, diaconaal werk wordt verricht als of vanuit een diaconale geloofsgemeenschap. Alle personen en groepen die betrokken zijn op de geloofsgemeenschap moeten in de diaconie geloven; zij behoren op een of andere wijze aan de diaconie bij te dragen.

Het gaat dus om "leren - vieren - kiezen".

Dat wil zeggen dat een gemeenschap van gelovigen in haar leren, vieren en handelend kiezen diaconaal is. En diaconaal zijn betekent: kiezen voor de zwakkeren, de verarmden, degenen die uit het zicht geplaatst zijn, de naar de onderkant geschovenen. Zonder een bewuste keuze om echt te willen luisteren naar hun ervaringen en adviezen is diaconie kansloos. Dan blijft het een oppervlakkig "kennis nemen van". Probeer achter de woorden te luisteren, probeer de woorden tot je door te laten dringen. Probeer de signalen te verbinden met je geloofsovertuiging, met wat er wordt aangereikt in de verkondiging en met wat er wordt gevierd of herdacht in de liturgie. Vandaar: leren, vieren en kiezen.

De kerk beschikt over functies: over taken, die een parochie kunnen helpen diaconaal te zijn. In het kader van bezoekwerk is het meest interessant: de functie van ontmoeting en onderzoek: de antennefunctie. Een soort voorportaal voor de diaconie. Antennes ontwikkelen om de stem van de stemlozen te verstaan. Ontmoetingen organiseren, contacten leggen. Een plek waar geloofsgenoten, maar ook anderen, zich kunnen inlaten met elkaars levensverhalen, met elkaars ervaringen van verdriet en beknelling, maar ook van vreugde en bevrijding. Een gelegenheid tot het aanscherpen van de zintuigen: de stem van de noodlijdende verstaan. Bij voorbeeld: bezoekwerk, contactwerk, het organiseren van koffie-ochtenden en soos-middagen.

Veelal zijn deze activiteiten gericht op de eigen parochie. Kan dat soms ook breder? Er zijn ook andere mogelijkheden, bijvoorbeeld: krantencafé's, Open-huis-activiteiten. In en om de kerk worden veel van dit type laagdrempelige activiteiten verricht. De mensen thuis opzoeken. In de gaten houden of mensen niet verloren raken. Weten waar de aandacht het meest gewenst is. Alert zijn. Aanwezig zijn op de belangrijkste momenten. Maar ook: iets doen met de informatie die wordt verzameld. Deze bundelen, bespreken, analyseren, bekijken op hun maatschappelijke waarde en zien of er meer nodig is dan alleen individuele aandacht.

Voorbeelden:

Ouders van een kind met een verstandelijke handicap moeten voor de zoveelste keer voor onderzoek en opname naar het AZU. Wie let even extra op de achterblijvende gezinsleden? Wie zorgt ervoor dat er even een wens of een groet naar de ouders en het gehandicapte kind gaat? Wie kan misschien af en toe even bijspringen of ervoor zorgen dat er iemand beschikbaar is wanneer er een noodsituatie ontstaat? Of zijn er regelingen voor dit soort situaties? Kan voorkomen worden dat iemand afhankelijk raakt van de toevallige goodwill van een buur of medeparochiaan? Een man van boven de 40 dreigt zijn baan te verliezen, als gevolg van een zgn. reorganisatie. Wie onderhoudt de contacten, juist in deze moeilijke periode? Op welke wijze kan er aan worden bijgedragen dat iemand de moed niet helemaal verliest? Kan het kerkelijk contactwerk bijdragen aan de voorkoming van een sociaal isolement? Of: kan de parochie acties van personeel en vakbeweging voor behoud van werkgelegenheid ondersteunen? Wie neemt contact op met deze organisaties?

Een andere functie (2): *bijbels-ethische bezinning*, een soort van bijbels leerhuis voor het geweten en de fantasie. "Zien" wat er gebeurt is belangrijk, maar "doorzien" ook. Bespreek de ervaringen met elkaar, probeer ook daar wat systeem in aan te brengen. Organiseer bezinning op de verhouding van uw geloofsovertuiging (en van de kerk) tot actuele maatschappelijke vraagstukken.

In een geloofsgemeenschap zal beraad over de samenleving een vaste plaats moeten krijgen. Een kerkgemeenschap is immers niet alleen een open huis, waar mensen terecht kunt met hun levensverhalen. Deze moeten ergens worden "verwerkt": in verband gebracht met de beleden geloofsovertuiging. Een parochie (en in het verlengde daarvan: de samenleving) heeft belang bij een "diaconaal beraad".

Voorbeelden:

Aan de hand van levensvragen van migranten, een onderscheidingsvermogen leren ten aanzien van discriminatie en racisme. Van uitkeringsrechtigden het verschil leren tussen materiële en geestelijke armoede. Van vluchtelingen uit Zaïre horen hoe wat Nsobere levensstijl" inhoudt en hoe solidair de kleinschalige gemeenschappen daar zijn opgebouwd. Van mensen met een verstandelijke handicap leren hoe onthand wij zijn wanneer er wordt geappelleerd aan onze zintuigen, onze spontaniteit of intuïtie. Dat leer je door ze eerst te ontmoeten, uit te nodigen, op te zoeken (antennefunctie) en vervolgens met hen tot een bezinning of herbezinning op standpunten en (voor)oordelen te komen. Deze kritische toets, het aanleren van een onderscheidingsvermogen heet in de taal van het tweede Vaticaans Concilie: het *verstaan* van *de tekenen des tijds* in het *licht van het evangelie* en van de *menselijke ervaring*.

Naast deze functies van antenne en beraad zijn er nog 2 belangrijke functies: die van *viering/herdenking* én die van diaconie: handelen, actie. De functie van viering en herdenking wordt wekelijks uitgevoerd. Deze is goed hoorbaar en zichtbaar voor de kerkgangers en voor de samenleving. Dat is over het algemeen veel minder het geval met de functie, waar in deze cursus de nadruk op wordt gelegd: die van het "handelend kiezen", de *diaconie*.

In het handelend kiezen wordt de diaconie concreet. Daar komt men tot daadwerkelijk solidair handelen. Maatschappelijk gesproken wordt daar gekozen voor mensen in nood, voor de onderkant van de samenleving, voor het aanpakken van maatschappelijke problemen. . Het gaat dus om een *diaconale* geloofsgemeenschap: een gemeenschap die de wereld opzoekt, die weet wat er in de samenleving speelt en die haar geloof in praktijk brengt. In solidariteit met de arm gemaakten, met ontrechten, ontheemden, aan de kant geschovenen.

Waar komt de diaconie vandaan?

Velen associëren diaconie met liefdadigheid. Het heeft een beetje de bijklank van de oude Caritas, de armenzorg, de bedéling. Financiële steun aan particulieren, verzameld door de kerk van het geld dat men "over had" voor de armen. In katholieke kring wordt diaconie bovendien nog vaak verbonden met de protestantse kerken. Katholieken hebben toch geen diaconie? Eigenlijk is het jammer, dat deze associaties nog vaak een rol spelen onder katholieken. Daarom is het toe te juichen dat het Landelijk Pastoraal Overleg bij de bezinning op de plaats van de diaconie in de R.K. geloofsgemeenschap gekozen heeft voor herwaardering van het begrip diaconie.

Diaconie heeft, bijbels gezien, oude papieren.

De term wordt geïntroduceerd in het Nieuwe (of tweede) Testament, maar vindt haar wortels in het Oude (eerste) Testament, in de geschiedenis van het volk van JHWH/God. De bijbel is een verhalenbundel over het verhaal van JHWH/God met de mensen. In het O.T. staat enerzijds de onderdrukking van het volk van Israël centraal: de slavernij in Egypte, de Assyrische overheersing, de Babylonische ballingschap, de Griekse en de Romeinse overheersing. De geschiedenis van het volk van Israël wordt gekenmerkt door slavernij, ballingschap en onderdrukking. Dat wordt zichtbaar in het veelvuldig beschreven verlangen naar vrede, naar bevrijding, naar een nieuwe tijd. Tal van profeten hebben dit aangegeven. Bij voorbeeld Jesaja 40, 1-8: "bemoedigt, bemoedigt mijn volk, spreekt mijn God".

Anderzijds geven de boeken van het O.T. het verbond aan van JHWH/God met "zijn" volk, ook al laat dat volk het zelf nogal eens afweten. JHWH "wijst altijd mensen aan", die het volk van Israël moeten herinneren aan het verbond, dat hij met hen had gesloten. In het boek Exodus wordt beschreven hoe Moses de taak kreeg het volk uit de slavernij te leiden en hoeveel moeite het hem kostte hen te herinneren aan de belofte van JHWH/God.

De bevrijding uit Egypte is een belangrijk kerngegeven. God, die betrokken is op zijn mensen, trekt zich hun lot aan. We lezen dat in Exodus 3,7-14.

Deze bevrijdingsgedachte is van groot belang; het is de rode draad van het O.T. en werkt door tot vandaag de dag. Op het joodse Paasfeest wordt altijd de bevrijding uit Egypte herdacht. Er wordt zelfs aangenomen dat het scheppingsverhaal (Genesis) naderhand is ontstaan, gebaseerd op de bevrijdingstheologische ervaringen.

Het uitgangspunt voor de bevrijdende daden van JHWH/God met het volk van Israël is, dat iedereen mag delen in de door God gegeven welvaart. Waar dat niet het geval is, zal JHWH/God bevrijdend tussenbeide komen. Solidariteit met armen en verdrukten is het motief. Het recht van de zwaksten staat voorop. In Exodus 22, 20-26 wordt deze voorrang voor de rechtelozen beschreven. Het gaat om aandacht voor de vreemdeling, de weduwe en de wees.

In de aanvangszin wordt dit gemotiveerd: "Gij moet een vreemdeling niet slecht behandelen en hem het leven niet moeilijk maken, want ge hebt zelf als vreemdeling in Egypte gewoond". Ook andere passages uit het O.T. geven kernachtig de diaconale oriëntatie van de boeken van het O.T. weer: de oriëntatie op gerechtigheid. Bijvoorbeeld de psalmen: psalm 10, psalm 15, psalm 72 en psalm 146. Gerechtigheid is kenmerkend voor de gehele bijbel. Het is een kernwoord van de bijbel en het kernbegrip voor diaconie. Het betekent: recht doen aan. En dat is meer dan alleen rechtspreken, meer dan eerlijk verdelen. Gerechtigheid is iets buitengewoons. Partij kiezen voor degenen die dat extra hard nodig hebben. En dat is niet echt vanzelfsprekend, niet alledaags. Het begint met de vraag of we hen toelaten in ons leven. In de joodse traditie ziet men JHWH/God op de aarde "vertegenwoordigd" in de naaste. De filosoof Levinas heeft deze oriëntatie, deze gerichtheid op de ander, op met name de "zwakke" andere, uitgewerkt. Levinas spreekt over het verhaal van de ander (de medemens) en de Ander (het bovennatuurlijke/het goddelijke/JHWH/God). In de relatie van mens tot mens stelt Levinas vast dat er sprake is van asymmetrie: de positie van de een is beter dan die van de ander. De een is sterker dan de ander. " De zwakke andere is een vraag om erkenning en hulp, gastvrijheid en mededogen. De zwakke is de andere die mijn persoon ter discussie stelt en mij voor een fundamentele en radicaal ethische keuze stelt. De ander stelt ons de vraag of wij hem of haar willen toelaten in ons leven, of niet" (Levinas). Dat is niet gewoon. Dat is buitengewoon. Het vraagt nogal wat. Maar omwille van het streven naar gerechtigheid gaat het wel om zo'n soort instelling, om een grondhouding, om barmhartigheid.

Het is van belang geregeld daaraan te worden herinnerd. Want ondanks de vele goede werken, die aan JHWH/God kunnen worden toegeschreven, valt het niet mee om trouw te blijven aan Hem. Moses had dat al ervaren. Keer op keer moest hij zijn mensen overtuigen van de goede bedoelingen van JHWH/God. Ook een latere profeet, Jesaja, beschrijft deze ervaring. In Jesaja 58 staat beschreven hoe het volk zich weliswaar houdt aan de voorschriften voor het vasten, maar in de omgang met de naaste leeft men zonder God of gebod. Het is net als op zondag naar de kerk gaan en 's maandags weer doorgaan met geweldpleging, discriminatie, vernedering. "Bij een vasten als dit dringt uw stem in den hoge niet door", schrijft de profeet. En vervolgens geeft hij aan (Jesaja 58. 7-12), hoe wél gevast zou moeten worden. Hij beschrijft het vasten niet zozeer in termen van onthouding, maar in termen van delen en zorgen: van diaconie, zou je in termen van het Nieuwe Testament zeggen.

In de boeken van het Oude Testament komen de woorden barmhartigheid en gerechtigheid vaak voor. Twee sleutelwoorden voor de diaconie.

Barmhartigheid

In het boekje "Op de knieën voor een baan - over diaconale projecten rond arbeid en baanloosheid" leggen de katholieke hoogleraar Harry Spee en de bedrijfspastor Hans Knibbelder dit als volgt uit:

"Barmhartigheid kunnen we omschrijven als de bewogenheid, het in zijn binnenste beroerd worden door de ellende van de ander, het slachtoffer. Deze bewogenheid is de dragende grondhouding van de mens die het lijden van de ander ervaart als zijn eigen lijden en samen met deze ander zoekt naar een uitbanning van dit lijden. Barmhartigheid en geraakt worden hebben betrekking op de grondhouding waardoor de diaconale praxis wordt gedragen. Deze praxis staat gericht op gerechtigheid. Zij heeft tot doel: verandering van onderdrukkende structuren opdat de slachtoffers, dat wil zeggen 'zij die op een structurele manier worden ontrecht en nauwelijks mogelijkheden hebben om zelf gerechtigheid te laten gelden, tot hun recht komen."

In het nieuwe testament wordt de praktijk van barmhartigheid en gerechtigheid ons voorgeleefd. De menswording van God. Jezus van Nazareth. God's zoon onder de mensen.

Beschreven als de verlosser, de heiland, waar het joodse volk zo lang op heeft gewacht. Jezus staat in die traditie van bevrijding en verbond en wordt door God aangewezen: maak de woorden van bevrijding waar, leef ernaar, doe ze voor. Maria was zijn moeder. Zij bezingt haar vreugde in het Magnificat. Daarin wordt al meteen zichtbaar: de keuze van God voor mensen die minder hoog in aanzien stonden of buitengesloten werden. Een vrouw van weinig aanzien wordt door God gezien als een belangrijke persoon. Herders uit het veld zijn eerder ter plaatse dan koningen of geleerden uit verre landen. God kiest voor de klein gemaakte of klein gehouden mensen. Die keuze heeft Jezus doorgevoerd, vertaald naar de actualiteit van zijn tijd. Hij wist de "kleine mensen" altijd te vinden en te bereiken, te raken. En de armen, gehandicapten en zieken wisten ook hem te vinden en te raken. Letterlijk en figuurlijk.

Hoe zit dat vandaag de dag met ons?

Waardoor laten wij ons raken? Worden wij nog wel geraakt als er onrecht geschiedt? Weten wij, als kerk in naam van Jezus, de armen, de onderdrukten, de klein gemaakte mensen te vinden? Kunnen wij hen bereiken met onze boodschap? Met onze inzet voor hun belangen? En omgekeerd: weten de klein gemaakte mensen de kerk te vinden? Zijn wij herkenbaar voor de mensen aan de rand van de samenleving die zoeken naar medeleven, steun, solidariteit?

Het is onze opdracht zó te leven. In solidariteit met mensen in nood en in herinnering aan Hem: Jezus van Nazareth. Daarmee zijn we gearriveerd bij de voortzetting van de bevrijdende lijn van het O.T.: het voorleven van de boodschap van barmhartigheid en gerechtigheid door Jezus van Nazareth. Want ook Jezus stelde vast dat het geen algemeen gebruik was geworden te leven volgens de uitgangspunten van gerechtigheid.

De verbinding met het Nieuwe Testament

Een prachtige verbinding van het O.T. met de evangeliën is de beschrijving van de vreugde van Maria over haar zwangerschap. Haar "lofzang", het Magnificat, beschrijft in oudtestamentische begrippen de macht en heiligheid van JHWH/God. Zie: Lucas 1. 46-56. Jezus is een jood. Hij staat met beide benen in de joodse traditie. Hij is goed op de hoogte met de boeken van wat wij nu noemen "het Oude Testament". Door Jezus wordt aan de begrippen barmhartigheid en gerechtigheid een ander bijbels begrip toegevoegd: dat van de dienaar. Jezus identificeert zich met de dienstknecht van de Heer, een beeld ontleend aan het boek Jesaja. B.v.: Jesaja 53, 1-8. Jezus is dienaar. Hij wil niet gediend worden, maar is gekomen om te dienen.

Lees daarover Matteüs 20. 25-28 en Johannes 13, 4-16.

In de evangeliën speelt het begrip dienen een belangrijke rol. Het gaat daarbij om het opkomen voor de achtergestelden, de uitgeslotenen. Oprecht medelijden, belangeloze liefde en partijdigheid jegens de achtergestelden zijn de actie-termen voor Jezus. Zalig de armen: zij zijn niet zelig. Vertrouw op hun kunnen en op hun inzichten. Raak de verstotenen aan: de melaatsen. Leg contact met de slachtoffers van vooroordelen: de hoeren, de overspelige vrouw, Zacheüs. Betrek ze bij de gemeenschap. Geef ze een plaats in de zon. In die zin slaat "dienen" terug op barmhartigheid (houding) en gerechtigheid (doel). In Matteüs 6, 19-34 geeft Jezus aan waar de dienende inzet op gericht moet zijn: op de totstandkoming van het Koninkrijk, het Rijk van God.' Het Rijk van God is een samenleving waar mensen voor elkaar instaan, waardig met elkaar omgaan en in staat zijn te delen. Het rijk van God is een gave én een opgave.

Een andere, zeer bekende tekst uit het evangelie van Matteüs is de zogenaamde eschatologische rede van Matteüs: Matteüs 25, 31-46. Ook deze tekst gaat in op het komende Rijk van God. "Dan zal de koning tot die aan zijn rechterhand zeggen: Komt, gezegenden van mijn Vader, en ontvangt het Rijk dat voor u gereed is vanaf de grondvesting der wereld. Want ik had honger en gij hebt Mij te eten gegeven etc."

Eerste Christengemeenten

Ook na de kruisdood van Jezus is het verhaal niet afgelopen. De dood heeft niet het laatste woord. De verrijzenis van Jezus overtuigt een deel van het joodse volk van de bijzondere gaven van Jezus en bevestigt nogmaals zijn bijzondere band met JHWH/God.

De eerste christenen zijn vol van deze ervaringen en van de herinnering aan Jezus' woorden en daden. Ze gaan in kleine gemeenschappen leven en delen hun bezittingen. Ze proberen het breken en delen voort te zetten. Ze vielen daarmee behoorlijk op in de door Rome gedomineerde samenleving. Ze vielen op in hun onderlinge liefde, hun gemeenschappelijk bezit en: hun hulpvaardigheid, ook voor mensen van buiten de gemeenschap. Diaconie was een taak van allen. Concrete voorbeelden: men deed vrijwilligerswerk in sterfhuizen voor slachtoffers van de pest en men begroef de aanspoelende lijken van zeelieden.

De eerste christengroepen moeten tevens, historisch gezien, voor een deel beschouwd worden als een tegenbeweging, een reactie op de zgn. tempelcultus van het Jodendom. De afwijzing van de feesten, van de offers en van het priesterschap zijn radicale pogingen om te breken met de Joodse gewoonten. Vooral de Hellenisten (de eerste christenen, onder aanvoering van Paulus) breken met die tempelcultus. Ze kiezen in eerste instantie voor soberheid en gemeenschapsleven. Toch is een aantal joodse elementen in de praktijk van de eerste christenen terug te vinden. Denk aan: de maaltijden, het Paasfeest, de gebedspatronen en de woorddiensten. Bovendien blijkt het ideaal van soberheid en gemeenschapsleven op den duur ook bij de eerste christenen geen stand te kunnen houden.

In Handelingen 2, 42 en Handelingen 4, 32-36 wordt het leven van de eerste christenen beschreven. Het klinkt allemaal te mooi om waar te zijn. Vermoedelijk is het boek van de Handelingen van de apostelen sterk vanuit een ideaal geschreven. Er wordt aangenomen dat Lukas de auteur is van het boek Handelingen. In de theologische visie van Lukas worden zaken als gemeenschap en eenheid benadrukt. Het is dan ook goed denkbaar dat het boek Handelingen is geschreven met deze idealen "in het achterhoofd". Enige relativisering is daarom op zijn plaats, alhoewel vastgesteld mag worden dat er door de eerste christenen zeker op een bijzondere wijze invulling aan het bestaan is gegeven.

Later wordt het leven van de christelijke gemeenschappen wat meer gestructureerd. Er worden afspraken gemaakt over de viering van de maaltijd. In de brief van Paulus aan de christenen te Korinthe (1 Korintiërs 11, 17-34) geeft hij aan hoe de maaltijd van de Heer moet worden gevierd. Het wordt een combinatie van een liefdesmaal - agapè - en de herinnering aan de woorden van Jezus, uitgesproken tijdens het laatste avondmaal: de instelling van de H.Eucharistie. Een volgende stap is de verdeling van taken, op basis van specifieke gaven (1 Korintiërs 12, 1-11).

Diakenen

Helaas bleef ook onderlinge verdeeldheid onder de eerste christenen niet uit. Deze geeft zelfs aanleiding tot het instellen van regelende en toezichhoudende functies. In Handelingen 6, 1-15 wordt aangegeven hoe de functie van diaken (diakonos) wordt geïntroduceerd. Deze tekst wordt vaak geciteerd, wanneer men het ontstaan van het ambt van diaken wil toelichten. De passage is echter niet eenduidig te verstaan en kan dan ook niet letterlijk worden toegepast op de huidige omstandigheden.

Een belangrijk cultureel aspect van de keuze van het woord diaken is: de herwaardering van een beroep en een sociale status met een laag aanzien. De diaken was in oorsprong een tafeldienaar, een bediende. Het is schijnbaar van alle tijden om neer te zien op dienende en verzorgende beroepen. Jezus en zijn volgelingen verplaatsten zich juist daarom in de positie van de dienaar, van de ondergeschikte. Ze geven het "diakonein" (Grieks: bedienen aan tafel) daarmee een andere inhoud, een hogere waarde. Dat zelfde geldt voor het begrip doulos - slaaf, dat ook veelvuldig in de teksten van het N.T. terug te vinden. Soms zelfs in een adem met dat van diakonos.

De strekking lijkt duidelijk: stel je dienstbaar op, wees hulpvaardig, betrek de mensen met minder aanzien bij de gemeenschap, zet je in voor hun welzijn, voor gelijke rechten, voor gerechtigheid.

Later, in de tijd van de kerkvaders, bleef het diaconale ambt heel belangrijk. Het was in tijden van vervolging van de radicale christenen een gevaarlijk ambt. In latere tijd, onder andere in de middeleeuwen vervaagde de maatschappelijke betekenis van het ambt van diaken en kwam steeds meer de nadruk te liggen op hun functioneren bij de zondagse maaltijden. In de kerk van Rome bleef het diakonaat gedurende vele eeuwen niet meer dan een opstapje naar het priesterschap. In 1545-1563 (concilie van Trente) werd voorgesteld het ambt van diaken in ere te herstellen. Helaas haalden voorstellen in deze richting het niet.

In die periode werd diaconaal werk voornamelijk uitgevoerd door de ordes en congregaties. Zij zorgden voor onderwijs, voeding van armen, werkgelegenheid, ziekenzorg etc.

Pas later werd er ook in de kerken meer structuur gegeven aan diaconie: eerst door parochiële arm-besturen, later opgevolgd door de Caritas-instellingen, gebonden aan parochies en onder toezicht gesteld van de Bisschop. Zij deden het diaconale werk. In de 19e en 20e eeuw vooral door middel van armenzorg: financiële steun aan arme parochianen. Hiermee werd de traditie voortgezet. Geld en levensmiddelen werden ingezameld en verstrekt aan individuele behoeftigen. Weeshuizen, bejaardenhofjes, ziekenhuizen, scholen voor verwaarloosde jeugd etc. werden bij voorbeeld door broeders en zusters van ordes en congregaties gerund, veelal met financiële ondersteuning van de katholieke kerkgemeenschap.

Armenzorg verwijst naar die periode, toen kerkelijke arm-besturen en later de caritas-instellingen, de armen konden bijstaan met concrete financiële steun of met hulpverleningsprojecten.

Maar de praktijk was voor de betrokken echter niet altijd even verheffend. De geholpene raakte afhankelijk van kerkelijke bijdragen of hulpverlening. Ze werden de on-omkeerbare gevallen van die tijd. Aan verbetering van hun maatschappelijke positie werd geen aandacht besteed. De persoon in kwestie leverde iets van de eigen waardigheid en identiteit in, in ruil voor de materiële steun. Het kon misschien ook niet anders.

Diakonaat en armenzorg hebben voor velen gefunctioneerd als vangnet. Als laatste strohalm. Voor de zieken, armen, gehandicapten, weduwen en wezen en voor de werklozen. Het ging om individuele nood leniging en hulpverlening. Daarbij zijn ook fouten gemaakt. Armbesturen

die misbruik maakten van de informatie die zij hadden en van hun positie, van waaruit zij controle en macht over mensen konden uitoefenen. Armen die steeds afhankelijker werden van degenen die hen hielpen

Diaconie nu

In die tijd waren er ook nog geen zelforganisaties: geen bijstandsvrouwencomité's, geen WAO-beraden, geen platforms van uitkeringsgerechtigden, geen Arme Kant groepen. En in internationaal opzicht: er waren nog geen Vastenacties, er was nog geen Solidaridad, geen wereldwinkel, geen Amnesty International. Dat zijn wel de werkplaatsen van barmhartigheid en gerechtigheid van onze tijd.

Daar kunnen de diaconale antennes allerlei signalen opvangen. En daardoor kan het "diaconaal beraad" worden gevoed. En het zijn tevens mogelijke diaconale of caritas-doelen van deze tijd. Door morele, financiële en actieve ondersteuning van dit soort organisaties kan een parochie aantonen waar ze voor staat, voor wie ze kiest: voor mensen die aan de kant geschoven zijn.

Van plaatselijke parochies wordt steeds vaker gevraagd zich op dit soort vragen te bezinnen, positie te kiezen, acties te ondersteunen, zelf actief bij te dragen aan het oplossen van maatschappelijke problemen. Het in februari 1991 door de bisschoppen vastgestelde caritas-reglement weerspiegelt deze actuele kijk op diaconie.

Men definieert caritas als volgt: Het vanuit een christelijke overtuiging gestalte geven aan de opdracht van de Kerk om dienstbaar te zijn aan de samenleving door aandacht te wijden aan de concrete noden en behoeften van personen en groepen en daardoor bij te dragen aan het bevorderen van de sociale rechtvaardigheid.

Voor kerken betekent dat altijd: bezin je op de problemen die zijn ontstaan of dreigen te ontstaan. Bezin je op de diaconale praxis, zoals Knibbeler en Spee deze aangeven. Bereid je er goed op voor. Kies bewust. Weet wat er speelt, en weet waarvoor je staat, als diaconale gemeenschap, in navolging van Christus. Weet wat je verstaat onder sociale rechtvaardigheid en formuleer concrete doelstellingen om deze na te streven.

In de diaconale gemeenschap of -parochie wordt concreet gestalte gegeven aan het diaconaal handelen, zowel persoonsgericht als maatschappelijk-structureel.

De officiële definitie van diaconie luidt als volgt: Allerlei manieren waarop groepen van christenen (waaronder parochies) zich solidariseren met mensen in nood en/of werken aan het oplossen van maatschappelijke problemen. Het is de officiële definitie, in 1987 vastgesteld door het LPO en later overgenomen door de Nederlandse bisschoppenconferentie.

Diaconie onderscheidt zich van pastoraat. Dit onderscheid is soms moeilijk aan te brengen.

Toch is het er wel. In het pastoraat wordt aandacht besteed aan de geloofsvragen, aan zingeving, aan herderlijke zorg. In het pastoraat komen woorden en gebaren van troost, zingeving en persoonlijke bevrijding aan de orde. Pastoraat biedt mensen een schouder. Bijvoorbeeld: mensen met gewetensvragen, met vragen rond leven en dood, met persoonlijke teleurstellingen.

Vaak gehanteerde werkdefinitie van pastoraat:: Vanuit de plaatselijke geloofsgemeenschap zorg en aandacht geven aan elkaar gericht op heel de mens met de bedoeling dat mensen zin, troost en bevrijding in hun leven ervaren.

In de diaconie komen ook de maatschappelijke vragen aan de orde. En vooral: de oplossingsrichting is een maatschappelijke. Voor maatschappelijke problemen als verarming of discriminatie is meer nodig dan pastorale aandacht. Deze problemen vragen om maatschappelijke antwoorden. Ook in de diaconale activiteiten krijgen allereerst mensen de persoonlijke aandacht die ze nodig hebben. Maar er moet ook gezocht worden naar de oorzaken van de problemen. Als er in het bezoekwerk veel eenzaamheid wordt aangetroffen, is het goed om vragen te stellen bij de leefbaarheid van de lokale samenleving. Waar kan de afbraak van voorzieningen worden tegengegaan? Kunnen er sociaal vernieuwende activiteiten worden ontwikkeld? Met welke maatschappelijke organisaties kan worden samengewerkt om de leefbaarheid te bevorderen? Wat kan door de overheid worden ondernomen of gestimuleerd?

Diaconie heeft te maken met de maatschappelijke achtergronden van de individuele noden. Diaconie heeft te maken met politiek.

Diaconale indeling

Voor het gemak worden de doelgroepen van diaconaal werk wel eens ingedeeld in de volgende vier categorieën:

1. De eigen parochianen: ouderen, zieken, gehandicapten en hun familieleden, niet-betaald actieven (veelal werkelozen genoemd), eenouder-gezinnen, verslaafden en hun gezinnen, slachtoffers van seksueel geweld. Mensen die vaak in eerste instantie steun, in de vorm van medeleven, hopen te kunnen ontvangen van de geloofsgemeenschap waartoe ze behoren.
2. De leden van de christen gemeenschap "ver weg". Denk aan missieprojecten, Solidaridad, Vastenactie.
3. Anderen, ook niet-christenen in onze directe omgeving. Vluchtelingen en hun organisaties, zelforganisaties van migranten, bijstandsvrouwencomité's, WAO-ers, etc. e
4. Anderen "ver weg", deze worden gesteund door organisaties als Amnesty International, door Wereldwinkels, Vredesgroepen en ook hier: Solidaridad en Vastenactie.

Kerntaken van een parochiële diaconie

1. Zorg voor de naaste

Het realiseren van de diaconale doelen. Door zelf aan de slag te gaan, of door de afstemming van parochiële diaconale activiteiten te verbeteren (coördinatie).

2. Zorg dat je er bij bent

Contacten onderhouden met sociale en maatschappelijke instanties ter plaatse, present zijn bij nieuwe maatschappelijke initiatieven; een parochiële diaconie moet herkenbaar zijn voor de "buitenwereld".

3. Zorgen voor middelen

Inzamelen en beheren van gelden en dit besteden aan actuele en relevante maatschappelijke doelen: tegenwoordig veel minder individuele noodleniging en veel meer de ondersteuning van maatschappelijke en met name maatschappij-kritische organisaties, zelforganisaties etc.

4. Zorgen voor verbreding van het draagvlak: goede informatie-uitwisseling

De rest van de parochie informeren over en betrekken bij maatschappelijke vragen en problemen. Hen inschakelen wanneer solidariteit wenselijk is. Diaconie mag geen "vreemde" zijn (of blijven) voor de parochianen. Denk b.v. aan publiciteit via parochieblad e.d..

Maar ook omgekeerd: de diaconie moet gebruik maken van de contacten, de ervaringen en met name de sociale informatie, waarover andere groepen in de parochie beschikken. De ervaringen uit bezoekwerk kunnen veel maatschappelijke betekenis hebben.

Bezoekersgroepen moeten bij de diaconie betrokken zijn (of worden) vanwege hun "antennefunctie".

5. Zorg voor protest

Signalen afgeven aan overheden en bestuurders in kerk en samenleving, wanneer zaken als gerechtigheid en vrede in het gedrang geraken.

6. Zorg voor een diaconale gemeenschap

Samenwerken of contacten onderhouden met de liturgische, catechetische, pastorale en bestuurlijke groepen in de parochie, ten behoeve van het streven naar een "diaconale parochie".

7. Zorg voor goede interne organisatie en externe relaties

Denk aan zaken als:

- Formuleren van opdracht/doelstelling/taken/bevoegdheden van de diaconie (in overleg met parochiebestuur), bij voorbeeld aan de hand van een pastoraal beleidsplan; samenstelling en taakverdeling van de werkgroep/stuurgroep diaconie;
- Stimuleren van overleg en afstemming van diaconale werkgroepen, commissies en diaconaal actieve personen in en om de parochie (diaconaal beraad);
- Op basis van de opdracht een meerjaren-beleidsplan opstellen;
- Op basis van het beleidsplan een jaarwerkplan en begroting opstellen;

- Inhoudelijk en financieel jaarverslag opstellen;
- Externe contacten met parochiële bestuurslagen;
- Externe contacten: andere katholieke, oecumenische of algemene groepen/instaties ter plaatse;
- Externe contacten: andere parochies/dekenaat/Solidair Friesland/DPC/Bisdom.

Randvoorwaarden voor parochiële diaconie

Aan de kerntaken is nog een aantal andere taken toe te voegen, die meer op het vlak van de randvoorwaarden liggen en (daardoor) in feite tot de verantwoordelijkheid van het parochiebestuur gerekend moeten worden. Een parochiebestuur dient randvoorwaarden voor de diaconie te realiseren, b.v.:

- Goede opdrachtformulering (zending) voor de parochiële diaconie;
- Geregelde goede evaluatie van de opdracht;
- Goede communicatie tussen diaconale- en andere parochiële functies/groepen; het is van grote waarde om bezoekersgroepen, vanwege hun "antennefunctie" te betrekken bij vormen van diaconaal beraad.
- Degelijke vorming, toerusting en scholing van diaconaal kader en diaconale vrijwilligers;
- Financiële steun (uit de algemene begroting van de parochie) voor het opbouwen en onderhouden van de werkgroep(en), voor het toerustingswerk. etc.;
- Morele steun van pastor(es) en parochiegemeenschap, met name ook van de bestuurslager Het staat hier zo gemakkelijk, maar de praktijk leert dat erkenning en waardering niet zo vanzelfsprekend is. Zeker bij gevoelig liggende onderwerpen kan de morele steun soms in een keer verdwijnen als het er op aan komt.
- Belangrijke momenten zijn b.v.: een diaconale groep of vrijwilliger "zenden": een diaconale opdracht geven ten overstaan van de gehele geloofsgemeenschap (dit mag gevierd worden er juist ook in een viering!) en hem of haar van tijd tot tijd vragen naar de bevindingen (ook dit kan in een viering gebeuren);
- Vrijwilligersbeleid (vergoedingen, attenties, etc.).